

OCENE IN POROČILA

Walter Laquer, *Guerilla. A Historical and Critical Study*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1977, str. 462.

Zgodovinar, univerzitetni profesor, ravnatelj več znanstvenih ustanov svetovnega ugleda, predavatelj na univerzah v Washingtonu, Harvardu, Tel Avivu, Walter Laquer je presenetljivo ploden pisec, z izredno širokim razponom, avtor cele vrste sintez in pregledov od zgodovine cionizma do weimarske Nemčije, povojne evropske zgodovine, nemško-ruskih odnosov itd. Bil je tudi ravnatelj svetovno znane specializirane knjižnice Wiener Library v Londonu in tamkajšnjega Institute of Contemporary History, prav tako tudi Instituta for Strategic Studies v Washingtonu. Takšna knjižna produkcija, kakršna odlikuje Laquera, bi seveda ne bila mogoča brez te ogromne inštitutske znanstvene »baze«, brez številnih sodelavcev dokumentalistov, arhivistov in bibliotekarjev.

Njegova študija o gverili je, kot pove v uvodu pisec sam, šele »prvi del obsežnejše študije«, ki naj bi bila »kritična interpretacija gverile ter teorije o terorizmu in njegovi praksi skozi zgodovino vse do današnjih dni«. Delo je zasnovano na izredno obsežni literaturi, zbrani v vodilnih svetovnih knjižnicah v Londonu, Helsinkih, Kopenhagenu, Madridu, Moskvi, Parizu, Washingtonu, Harvardu, Princetonu ter v specializiranih kolekcijah v Stanfordu, Dunaju, Madisonu, Bernu, Firenzah, Aargauu, Tel Avivu in Berlinu, izjemoma pa tudi (v primeru Jugoslavije) na nekaterih tiskanih virih, ne pa na specializiranih arhivskih raziskavah.

Izredno temeljito in obsežno delo vsebuje predgovor pisca, kazalo, devet poglavij, 676 beležk oz. opomb (žal ne pod črto), kronologijo večjih gverilskih vojn, seznam kratic, bibliografijo (selektivno seveda) in obsežno, vendar ne vselej povsem zanesljivo imensko in stvarno kazalo.

Že pregled naslovov navedene izbrane bibliografije, zlasti še uporabljene in v opombah navedene literature, bralce res impresionira. Ta fond je tako obsežen, da si je težko zamisliti, da bi posameznik, pa naj bi bil še tako vnet »dihur, ki noč in dan žre knjige«, zmogel tak posel kar sam, da bi vso uporabljeno literaturo res tudi sam prebral in kritično ovrednotil. Avtor je pokazal izreden smisel za bistveno in njegovo delo ne daje vtisa kompilacije marveč gre za res kritično in analitično ter komparativno študijo.

Tako široko zastavljen koncept raziskav in sinteze seveda ne dopušča, da bi tudi najpomembnejša zgodovinska dogajanja obsegala več kot nekaj strani. Kitajska revolucija je npr. obdelana na dvajsetih straneh, vietnamska vojna na šestnajstih, kubanska revolucija na štirih, osvobodilne vojne na Bližnjem vzhodu na osmih itd.

Za naše bralce je seveda posebej zanimivo vprašanje, kako je obdelano dogajanje v Jugoslaviji v drugi svetovni vojni; temu posveča pisec dobrih pet strani (11 opomb), vendar govori tudi o makedonski revolucionarni organizaciji

VMRO v začetku 20. stoletja in njenem poznejšem delovanju (dve strani), mi-mogrede pa so omenjene tudi četniške enote v Srbiji pred prvo svetovno vojno.

Posebno zanimivi so pregledi partizanskega načina bojevanja oziroma gverile skozi zgodovino, začenši z rekonstrukcijo in oceno dogodkov, ki jih opi-suje že biblija, dalje analize porekla doktrin o gverili in posebno poglavje o gverilski doktrini danes. Avtor na šestih straneh (141—146) sintetično povze-ma glavne Marxove in Engelsove misli o oboroženi vojni. V nasprotju s pri nas razširjeno tezo o Marxovi teoretični tezi po »oboroženem ljudstvu« (teo-retična utemeljitev našega koncepta splošne ljudske obrambe), ugotavlja pisec, da sta se oba utemeljitelja marksizma le malo ukvarjala z gverilskim vojsko-vanjem in menila, da je »omejeno uporabno«. Engels je bil izrazito skeptičen o »učinkovitosti gverilskega bojevanja«, menil je »da lahko uspe samo v Ev-ropi in le v povezavi z enotami redne vojske«, ni pa povsem izključeval »po-uličnih bojov v revoluciji«. Marx je po porazu pariške komune sicer res hvalil delavce, da so se drznili »jurišati na nebo«, toda opozarjal jih je in svaril pred prezgodnjo vstajo. Johannes Most, nemški socialist iz devetnajstega sto-letja, ki je izdelal natančno strategijo »mestne gverile«, pa je bil povsem pozabljen.

Lenin, Stalin in Trocki so prav tako predmet piščeve pozornosti (str. 171—177). Laquer meni, da Lenin ni dal nobenih novih in bleščečih nasvetov glede gverilskega vojskovanja, čeprav je preučeval vojaško strategijo in organiza-cijo. V njegovih zbranih delih je zgolj en članek na to temo in nekaj občasnih opomb o dogodkih v letih 1905—1906 in 1918—1919. O »partizanščini« se je Lenin po 1917. letu izražal poniževalno. Stari boljševiki so želeli, naj bi partijski komite kolektivno vodil operacije, čemur je Lenin nasprotoval; sklepe more sprejemati samo en človek, poveljnik! Trocki je gverilsko vojskovanje označil kot »res kmečko obliko vojne«, vendar tega ni mislil pohvalno. Stalin je v začetku res bil za gverilce, toda kot človek discipline, sumničev do samo-stojnih vojaških pobud, je z nenaklonjenostjo gledal na partizansko vojsko-vanje, razen v skrajnem primeru »in pod strogim nadzorstvom partije in tajne policije«. Ni mogoče opravičiti in še težje razumeti, meni Laquer, pojavo kul-ta, ki predstavlja Lenina in Trockega kot velika gverilska stratega. Zahodni vojaški zgodovinarji in teroristi, ki so v petdesetih in šestdesetih letih »odkrili« Lenina v tem kontekstu, so, meni Laquer, delno odgovorni za nastanek tega zmotnega kulta. Nad gverilskim vojskovanjem je v Sovjetski zvezi med obe-ma svetovnima vojnama bdela tajna služba, ne pa Rdeča armada. Če vemo, da je imela Rdeča armada zelo razvito vojaško obveščevalno službo tudi zunaj meja Sovjetske zveze, si je težko predstavljati, od kod to avtorjevo razli-kovanje.

Laquer dalje trdi (brez navedbe vira oz. literature), da je bila ideja ljudske vojne v obliki gverile ocenjena kot neprimerna za Sovjetsko zvezo ali Evropo, sicer pa možna oblika revolucionarne vojne v Aziji, Afriki in Latinski Ame-riki.

V poglavju o Jugoslaviji med drugo svetovno vojno (str. 214—220), ki je sicer zelo kratko, pa vendar v sorazmerju s prostorom, ki ga avtor posveča dogajanjem drugod po Evropi, daje Laquer izredno priznanje maršalu Titu, kakršnega po smrti tega velikega moža pri nekaterih »kritičnih« jugoslovanskih

piscih ne najdemo več; vsaj v taki obliki ne. Laquer meni, da uspehov jugoslovanskih partizanov ni mogoče zadovoljivo razložiti, ne da bi hkrati omenili njihovega voditelja. »V Titu so imeli velikega političnega in vojaškega voditelja, človeka železne volje, ki se ni dal zmešti, resničnega vernika, vendar ne fanatika, civilista z neverjetnim vojaškim instinktom.« Na drugem mestu, v širšem kontekstu, avtor trdi: »Skoraj povsem gotovo je, da jugoslovanski partizani ne bi preživelih zime 1941. leta, če ne bi bilo Tita« (str. 379). »Prisotnost velikega voditelja je zgodovinsko naključje; brez Tita jugoslovanski partizani verjetno ne bi šli v hribe« (str. 402). Avtor pa pravilno ugotavlja, da bi Tito brez zelo sposobnih mladih mož, kot so bili Kardelj, Djilas, Ribar in Popović (ti so sprejeli Titovo avtoriteto, bili pa so sposobni neodvisno ukrepati), sam le malo zmozel.

En sam odstavek je posvečen Draži Mihailoviću, temelji pa na znani Robertsonovi knjigi o Titu, Mihailoviću in zaveznikih, pri čemer v opombi opozarja tudi na partizansko-nemška pogajanja, ne o pravem premirju, marveč kar o ustavitvi sovražnosti, če bi dobili bazo v Sandžaku. Jugoslovanski bralec (z izjemo srbskih nacionalistov) se ne bo sprijaznil z oceno kot je npr. tale: »Mihailovićeve tragedije so bili, do neke mere, krivi partizani.« Laquer sicer omenja, da je Mihailović »sklenil premirje z Nemci in Italijani«, ne napiše pa ničesar o četniških napadih na partizane, ki jih je usklajeval z okupatorji!

Sicer pa pisec nikdar ne skopari s priznanji jugoslovanskim partizanom: »Boj jugoslovanskih partizanov je resnično z mnogih vidikov enkraten; peščici predanih komunistov, z majhnimi taktičnimi in nikakršnimi strateškimi izkušnjami, je vsemu navkljub uspelo formirati vojaško silo znatne moči.« ... Komunisti, čeprav zveni paradoksalno, so bili tako rekoč edina politična sila, ki je lahko zagotovila platformo za vse narodnosti. Partijski kadri so bili skoraj vsi mestnega porekla, v znatni večini intelektualci in študenti; razen Tita in Rankovića, so komajda bili kakšni vodje delavskega porekla.« Vendar pa se raziskave, npr. študija Ivana Križnarja o socialni strukturi partizanov v Sloveniji, ne ujemajo z gornjimi Laquerovimi trditvami. Nedvomno pa so študenti, zlasti z beograjske univerze, v NOB odigrali pomembno vlogo.

Po piščevem mnenju je poziv k splošni vstaji leta 1941 imel nekaj učinka v Srbiji in Črni gori, nikakršnega pa v Hrvaški (str. 216). Ta trditev je v nasprotju ne samo z zgodovinskimi dejstvi (Sisaški odred, splošna vstaja 13. julija 1941 v Črni gori), marveč tudi z avtorjevimi lastnimi navedbami na prejšnji strani (215): »Partizani so imeli korist od sistematičnega pokončavanja Srbob, ki ga je izvajal Ante Pavelić, poglavnik nove hrvaške države; mnogi od preživelih so zbežali in se pridružili Titovim silam.« Res pa je, kar piše Laquer, da je bil na Hrvaškem v začetku vstaje v večini srbski živelj.

Tako imenovane »leve napake« oz. »sektašenja« odpravi Laquer z enim samim stavkom, v opombi pa se sklicuje na znano, v Zborniku dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni narodov Jugoslavije objavljeno pismo Edvarda Kardelja Ivu Loli Ribarju 1942. leta (Zbornik, VI, 3. str. 142) »V Črni gori in v Sloveniji, sredi vojne, so partizanski voditelji ukazali umoriti lokalne rodoljube, ker njihovo stališče do komunistične partije ni bilo dovolj navdušeno«. V nasprotju z dejstvi pa je Laquerjeva trditev v opombi, da je bilo največ ekscesov v Črni gori julija 1941, saj so »leve deviacije« kasnejšega

datuma in o tem Kardelj Ribarju v tem pismu sploh ne piše! »Rusi so bili zgroženi zaradi političnega ekstremizma svojih preveč vnetih jugoslovanskih tovarišev,« meni Laquer in to trditev povezuje prav s temi »levimi sektašenji«, čeprav svaril in tudi intervencij kominterne ni mogoče niti omeniti, še manj pa razložiti tako poenostavljeno! Ni virov, ki bi potrjevali Laquerjevo trditev, ki se tiče Slovenije, da se je namreč taka politika prenehala šele po Titovih ukorih. Za Črno goro je to izpričano, pobuda v Sloveniji pa je bila izključno Kardeljeva!

V poglavju o Jugoslaviji je tudi nekaj povsem faktografskih napak. Tito je bil na primer imenovan oz. izvoljen za maršala že 1943. in ne šele 1944. leta. Pri napadu na Drvar 25. maja 1944 in v ofenzivi, ki je temu sledila, ni padlo kar šest tisoč partizanov, medtem ko naj bi Nemci izgubili samo nekaj mož. Slavko Odić v svojem delu *Desant na Drvar, Beograd, 1981*, str. 274—6, navaja drugačne številke na osnovi nemških in partizanskih virov: 343 padlih in 821 ranjenih nasproti 399 padlim in 470 ranjenih partizanov.

Ni točno, da so partizani imeli med svojimi borbenimi akcijami dovolj denarja; to velja zgolj za osvobojeno ozemlje v Srbiji 1941. leta, kjer so v Užicah o trezorju Narodne banke našli večje vsote denarja. Prvi zavezniški misiji nista prišli v vrhovni štab šele 1942. leta, saj je Hudson prišel že 23. oktobra 1941 v Užice v partizanski vrhovni štab! Ruska misija je prišla v vrhovni štab šele 23. februarja 1944. leta, vendar v zvezi s tem ne zadovolji samo formulacija »proti koncu vojne«. Sovjetske ali ruske pošiljke pomoči so začele prihajati 1944. leta, čemur bi težko rekli, da so prišle »ob samem koncu vojne«.

Laquer meni, da so bili partizani, tako kot na Kitajskem, v bistvu kmečka, vojska, ki so jo vodili uporniki iz srednjega razreda, v glavnem intelektualci, da pa to ni bila kmečka vojna. Ne bi se mogli strinjati s trditvijo, da je bila vlada, ki je nastajala iz NOB po vojni, »vojni generalštab partizanskega gibanja«. Ni dvoma, vodilni partizani so bili v povojni vladi pod predsedstvom maršala Tita, vendar v njej niso bili izključno ali v večini člani nekdanjega vrhovnega štaba.

Pisec pravilno ugotavlja: »Partizanske izkušnje so neizmerno okrepile samozavest jugoslovanskih voditeljev; za razliko od drugih komunističnih vlad jih niso Rusi vsilili, marveč so prišli na oblast z lastnimi silami. Niso bili satelit, zato so naraščala trenja v njihovih odnosih s Sovjetsko zvezo in dosegla vrhunec v Titovem prelomu s Stalinom 1948. leta. Z leti se je partizanska tradicija precej porazgubila, toda nekaj je še vedno ostalo, in zato je Jugoslavija, poleg drugih razlogov, ostala poseben primer.«

V uvodu k poglavju o partizanskem delovanju proti Hitlerju (str. 204) se pisec spusti v primerjavo, v kateri sooča nemške podatke iz vojnega dnevnika nemške vrhovne komande o 467 000 okupatorskih vojakih, s podatki Jovana Marjanovića in Pera Morače (v op. 5 naslov ni točno prepisan oz. citiran, 311 strani v tej knjigi sploh ni!), ki sta v letu 1942 naštel kar 830 000 vojakov, proti katerim so se borili partizani. Čeprav drži, da je bilo zlasti v starejši literaturi, ko še niso bili na voljo nemški viri, nekaj tovrstnih pretiravanj, ni ravno fair, če Laquer na osnovi zgolj ene starejše knjige še 1977. leta, torej skoraj dvanajst let kasneje, stvari tako posplošeno ocenjuje in potem sklepa, da je bila partizanska dejavnost verjetno večjega političnega pomena, medtem ko

naj bi bil njen vojaški prispevek drugoten. Zavezniški poveljniki med drugo svetovno vojno so bili drugačnega mnenja!

Nedvomno pa so bile človeške izgube med drugo svetovno vojno v Jugoslaviji večje kot pa izgube, prizadejane okupatorskim vojskam. Upoštevati velja, da so se proti partizanom bojevale tudi kolaboracionistične enote vključno s četniki, ki so si skušali nadeti avreolo odporiškega oz. gverilškega gibanja.

Če primerjamo Laquerovo pisanje z nekaterimi drugimi deli, objavljenimi v angleškem jeziku, ki govore o dogodkih v Jugoslaviji v drugi svetovni vojni, je treba avtorju vsekakor priznati, da je imel izreden smisel za bistveno, čeprav se žal ni utegnil globlje in natančneje seznaniti z obravnavano tematiko. Podrobnejša analiza nekaterih drugih poglavij, npr. o palestinskem osvobodilnem gibanju in njegovi organizaciji Al Fatah, bi verjetno izzvala nove dopolnitve, tolmačenje ali celo nesoglasja. Sintetiziranje in povzemanje kompleksne tematike že zaradi svoje narave dopušča razne interpretacije in povzročča bržkone tudi nesporazume.

Slovenski bralec si bo z Laquerovo knjigo gotovo lahko razširil obzorje. Morda bodo posamezniki dobili v njej tudi vzpodbudo, da se bodo z nekaterimi aspekti obravnavane problematike še podrobneje seznanili s pomočjo navedene ali pa tudi najnovejše in druge znanstvene literature.

Dušan Biber

Wolfgang Häusler: *Von der Massenarmut zur Arbeiterbewegung. Demokratie und soziale Frage in der Wiener Revolution von 1848*. Verlag Jugend und Volk, Wien, München, 1979, 560 str.

Februarja 1981 je mladi docent za avstrijsko zgodovino na dunajski uni-
verziti Wolfgang Häusler na otvoritvi vsega spoštovanja vredne razstave »Arbeiterkultur in Österreich 1918—1934« dobil eno od prvič podeljenih nagrad Viktorja Adlerja za svojo knjigo »Von der Massenarmut zur Arbeiterbewegung«. Nagrada je na pravem mestu prišla v prave roke. Izredno zanimivo in važno problematiko z dalekosežnim vplivom v avstrijski zgodovini in tudi v zgodovini vseh narodov, ki so tedaj živeli v monarhiji, je avtor predstavil na nov in svež način. Obravnavana problematika je bila doslej v historiografiji vse preveč zanemarjena in po krivici premalo upoštevana. Dobrim štiri sto stranem teksta sledi vsega spoštovanja vreden kritičen aparat, ki obsega 1450 opomb in dokazuje, da je avtor dejansko pregledal in preštudiral veliko množico arhivskih materialov, letakov, 73 časnikov, 298 naslovov knjig, brošur in publikacij, ki imajo značaj virov ter 735 enot sekundarne literature. Vse to se nam zdi pomembno navesti, ker je avtor z izredno akribijo uspel zbrati to množico podatkov in zmogetl formulirati svoje delo na tekoč in berljiv, čeprav znanstveno neoporečen način.

Häusler je knjigo razdelil v bistvu na dve obširni poglavji, ki imata številna podpoglavja. Prvo, pod naslovom »Wirtschaft und Gesellschaft im Wandel«, govori o obdobju manufakture, o industrijski revoluciji in o položaju